

Přechylování příjmení v češtině jako případ jazykového managementu*

JAKUB KOPECKÝ

Derivation of feminine surnames in Czech as a case of language management

ABSTRACT: The aim of the present study is to analyse the organized and simple management of the derivation of feminine counterparts from masculine surnames in Czech on the basis of Language Management Theory (LMT). Two aspects of this issue arouse controversies: 1) the use of the masculine forms of surnames instead of feminine derivatives by some Czech women; 2) the legal regulation of surname usage, which allows women to register the masculine forms of surnames only under specific conditions. On the macro-level, the activities of linguistic institutions, register offices and lawmakers are analysed, with special focus on a bill concerning registries, names and surnames, proposed by a group of senators, which would implement the liberalization of the female surname registration. The bill was ultimately rejected by the Czech senate. On the micro-level, online discussions concerned with feminine surnames and related legal aspects are examined, focusing on participants' noting and evaluation. Different standpoints, argumentation and language ideologies behind the employed arguments are presented. Some theoretical problems of LMT are also discussed, such as the cooperation of different participants during a single language management act, various forms of noting, or the language management approach to legislative processes.

Key words: Language Management Theory, derivation of feminine surnames, simple management, organized management, lawmaking, online discussions, noting, evaluation, argumentation

Klíčová slova: teorie jazykového managementu, přechylování příjmení, jednoduchý management, organizovaný management, zákonodárství, internetové diskuse, povšimnutí, hodnocení, argumentace

1. Úvod

Přechylování příjmení, tj. odvozování ženských podob z příjmení mužských, představuje jednu z mála oblastí češtiny, které jsou regulovány právními předpisy. Podle zákona o matrikách se příjmení žen „tvorí v souladu s pravidly české mluvnice“,¹ do matričních knih jsou proto zapisována v přechýlené podobě. Tato právní norma a její aplikace matričními úřady vyvolává nesouhlas některých mluvčích, jiní ji naopak považují za potřebnou pro zachování základních vlastností češtiny.

Cílem této studie je popsat uvedený jazykový a právní problém z hlediska teorie jazykového managementu (TJM). Ta rozlišuje mezi užíváním jazyka, tj. produkcí a recepcí promluv, a metajazykovými aktivitami, jež označuje jako jazykový management (JM) (Nekvapil, 2009, 2012a). Především toto „chování k jazyku“ je předmětem jejího zkoumání.

TJM se jeví jako vhodný nástroj k analýze managementu přechylování příjmení, protože klade důraz na různé roviny sociálních procesů a jejich vzájemné působení.

---

* Tento text vznikl za podpory projektu MŠMT LINDAT-CLARIN: Institut pro analýzu, zpracování a distribuci lingvistických dat (LM2010013). Za cenné připomínky děkuji Petru Kaderkovi, Jiřímu Nekvapilovi a anonymním recenzentům článku.

¹ Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jména a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, § 69.

Všímá si mikroroviny každodenních interakcí i makroroviny institucí a jiných sociálních sítí a zkoumá, nakolik je činnost aktérů na různých úrovních provázaná. Problematika přechylování se přitom bezprostředně dotýká jak jednotlivých mluvčích (nositelek ženských příjmení, ale i ostatních uživatelů jazyka), tak institucí různého typu: zákonodárných orgánů, matričních úřadů, vědeckých (jazykovědných) institucí aj. TJM navíc detailně popisuje průběh metajazykových aktivit – od povšimnutí si jazykového jevu přes jeho hodnocení až po plán jazykové úpravy a jeho provedení. To umožňuje i dostatečně diferencovanou analýzu mikro- a makromanagementu přechylování příjmení.

Studie vychází z popisu právní regulace přechylování a souvisejících legislativních procesů, tj. z organizovaného managementu, protože ten zásadním způsobem ovlivňuje užívání ženských příjmení v češtině (jak uvádí Dovalil, 2013, s. 15, jazykové problémy mohou vznikat nejen v každodenních interakcích, ale i na makrorovně sociálních procesů). Regulace přechylování a legislativní management budou poté konfrontovány s jednoduchým jazykovým managementem na úrovni interakcí – aktivity mluvčích budou popsány na příkladu internetových diskusí k článkům zpravodajských serverů. Jedním ze základních principů TJM je propojení jednoduchého a organizovaného managementu: instituce by měly řešit jazykové problémy, které vznikají v každodenních interakcích. Zaměřím se proto na otázku, nakolik je organizovaný management přechylování v souladu s jednoduchým managementem mluvčích.

Studie nezachycuje management přechylování příjmení v plném rozsahu, ale věnuje se jen některým aktérům tohoto procesu. Nejsou v ní např. analyzovány mediální texty participující na managementu přechylování, některé z nich jsou pouze zmíněny v souvislosti s internetovými diskusemi. Vzhledem k zaměření na problémy spojené s institucionálním managementem zůstane stranou pozornosti také otázka přechylování příjmení cizinek (tj. těch, které nejsou zapsány v českých matrikách), protože podobu jejich příjmení v českých textech zákony nijak neregulují.

2. Aktéři jazykového managementu

Před vlastní analýzou managementu přechylování příjmení je třeba zmínit otázku aktérství v jednotlivých fázích procesu jazykového managementu vymezených TJM (Nekvapil, 2009, 2012a aj.). Mohou různé aktivity tvořící jednotlivé fáze managementu vykonávat různí aktéři?

TJM není v obecné specifikaci účastníků těchto fází zcela jednotná. Neustupný – Jernudd (1987) nevymezují, kdo za jednotlivými aktivitami stojí (s výjimkou fáze povšimnutí, kterou přisuzují mluvčímu/pisateli, resp. posluchači/čtenáři); fáze evaluace, „correction adjustment“ a implementace jsou popsány pomocí pasiva bez specifikace agentu (Jernudd – Neustupný, 1987, s. 76). Stejným způsobem, tj. bez vymezení aktérů, charakterizují jednotlivé fáze JM Neustupný – Nekvapil (2003, s. 185n.). U Neustupného (2002, s. 436) jsou jako původci povšimnutí odchylky, jejího hodnocení, akčního plánu a jeho implementace označeni „mluvčí“, přičemž vzhledem k užití plurálu není

zřejmě, zda jeden mluvčí provádí všechny tyto činnosti, nebo se různých fází mohou účastnit různí aktéři, resp. zda platí obě možnosti. Nekvapil (2010, s. 65; 2012a, s. 12) stanovuje jako agenta jednotlivých fází JM (jednoho) mluvčího, který provádí všechny aktivity.

Je evidentní, že v mnoha procesech „chování k jazyku“, které TJM popisuje, se jednotlivých fází účastní různí aktéři. Např. mluvčí *B* si povšimne určitého jazykového jevu *x*, který použil mluvčí *A*, na základě negativního hodnocení o něm informuje mluvčího *C*, který *x* rovněž negativně hodnotí, vytvoří proto plán jeho změny a předloží jej *A*, ten poté plán úpravy implementuje a jev *x* ze svých komunikačních aktivit odstraní. Konkrétní realizací procesu tohoto typu by byla např. situace, kdy posluchač rozhlasu informuje editora vysílání o chybě redaktora, editor redaktora na chybu upozorní, vyzve jej k opravě a redaktor pak opravu provede. Při rozložení managementu na více aktérů tak dochází k rozšíření procesu o komunikační akty, které zajišťují přenesení aktivity z jednoho účastníka na druhého. V následujícím přehledu jsou tyto mezikroky vyznačeny kurzivou:

<u>fáze JM</u>	<u>aktér</u>
odchylka od normy / jev <i>x</i>	<i>A</i>
povšimnutí	<i>B</i>
hodnocení	<i>B</i>
<i>zpráva o povšimnutí a o hodnocení</i>	<i>B</i> → <i>C</i>
hodnocení	<i>C</i>
plán úpravy	<i>C</i>
<i>sdělení plánu úpravy</i>	<i>C</i> → <i>A</i>
implementace	<i>A</i>

V mnoha textech TJM, včetně dosud zmíněných prací, jsou uvedeny obdobné příklady popisující interakci různých účastníků managementu, v citovaných přehledech fází JM však není potenciální různost aktérů plně zohledněna. Přesto ji považuji za podstatnou, protože managementové procesy, jichž se účastní pouze jeden aktér (zpravidla jde o opravy vlastní odchylky od normy), se v mnoha ohledech liší od těch, v nichž mluvčí reaguje na promluvu jiné osoby nebo přenechává dokončení managementu jiným instancím; jak bylo uvedeno, větší počet zúčastněných aktérů vede ke složitějšímu průběhu managementu, především k jeho rozšíření o komunikaci mezi aktéry. Participace dvou a více aktérů managementu zároveň ještě neznamená, že jde o management organizovaný – např. diskuse tří přátel o určitém gramatickém jevu představuje jednoduchý management, protože se jedná o interakci „tady a teď“ (viz Nekvapil, 2012a, s. 10). Na různých aktérských konstelacích by také bylo možné založit klasifikaci procesů JM.²

² Problematice různých aktérů účastnících se procesu úpravy, která je součástí akvizice cizího jazyka, se věnuje Miyazaki (2001). Ačkoli zmiňuje přístup TJM a představuje jednotlivé fáze procesu JM, jeho popis aktérských konstelací při úpravě („trajektorie úpravy“) vychází především z etnometodologické konverzační analýzy a jen částečně reflektuje jednotlivé fáze JM. Přesto může být Miyazakiova aplikace konverzačně-analytického popisu oprav pro TJM inspirativní, zejména jeho rozlišení jednoduchých a komplexních úprav a odlišení úprav provedených stejným mluvčím (tj. původcem problému) od úprav provedených komunikačním partnerem.

3. Organizovaný management přechylování příjmení

Organizovaný management je charakterizován těmito základními rysy: probíhá v institucích nebo v neformálních sociálních sítích, managementové akty jsou transsi-tuační, komunikuje se o samotném managementu, organizovaný management ovlivňuje ideologie a vědecké teorie a jeho objektem bývá vedle komunikace (užívání jazyka) i jazyk jako systém (Nekvapil, 2009, s. 6; Homoláč, 2013, s. 56).

V této kapitole bude popsán organizovaný management jazykovědných a zákonodár-ných institucí. Analyzovány budou mimo jiné jazykové ideologie, které se v institucio-nálním managementu projevují, tedy metajazykové konceptualizace jazyka a způsobů jeho užívání (Kroskřity, 2004; Nekvapil – Sherman, 2013). Jazykové ideologie před-stavují základ jazykových norem nebo očekávání, a řídí tak celý proces jazykového managementu (Nekvapil – Sherman, 2013, s. 86).

3.1. Zákon o matrikách

V oblasti ženských příjmení a jejich (ne)přechylování je třeba rozlišit dva základní způsoby jejich užití: zápis těchto příjmení do matriky (a na něj navazující další uvádění jména v úředních dokumentech) a užití příjmení v neúředních textech, např. v médiích, soukromých interakcích apod. Zápis ženských příjmení do matriky je v České repub-lice regulován zákonem, jiné (tj. neúřední) užití těchto příjmení žádné právní normy neomezují. Podobu ženských příjmení při zápisu do matriky (tj. při narození, sňatku nebo úmrtí) stanovuje zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů (dále „zákon o matrikách“), § 69:³

- „(1) Příjmení žen se tvoří v souladu s pravidly české mluvnice.
- (2) Při zápisu uzavření manželství nebo vzniku partnerství lze na základě žádosti ženy, již se uzavření manželství nebo vznik partnerství týká, uvést v matriční knize příjmení, které bude po uzavření manželství nebo vstupu do partnerství užívat, v mužském tvaru, jde-li o
- a) cizinku,
  - b) občanku, která má nebo bude mít trvalý pobyt v cizině,
  - c) občanku, jejíž manžel je cizinec nebo jejíž partnerka je cizinka, nebo
  - d) občanku, která je jiné než české národnosti.
- (3) Při zápisu narození dítěte lze na základě žádosti rodičů uvést příjmení dítěte ženského pohlaví v mužském tvaru, je-li dítě
- a) cizincem,
  - b) občanem, který má nebo bude mít trvalý pobyt v cizině,
  - c) občanem, jehož jeden z rodičů je cizincem, nebo
  - d) občanem, který je jiné než české národnosti.
- [...]“⁴

³ Viz <<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?page=5&idBiblio=49658&recShow=82&nr=301~2F2000&rpp=15#parCnt>>. Změny uvedeného § 69 přinesly novely č. 165/2004 Sb. a 312/2013 Sb., viz <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-301/info>>.

⁴ Zákon dále v § 69a a § 69b umožňuje požádat o změnu přechýleného příjmení na nepřechýlené, pokud žadatelka splňuje zákonné podmínky, i mimo konkrétní matriční událost (uzavření manželství, narození dítěte) a totéž platí i pro změnu nepřechýleného příjmení na přechýlené.

Zákon tedy ve většině případů vyžaduje zápis ženského příjmení v přechýlené podobě (k interpretaci spojení „příjmení utvořená v souladu s pravidly české mluvnice“ viz podrobněji níže).

Dovalil (2013, s. 19n.) rozlišuje v návaznosti na teorii jazykového plánování tři dimenze, které mohou podléhat právní regulaci jazyka: plánování statusové (postavení jazyků v jazykových společenstvích), korpusové (regulace jazykových struktur) a akviziční (plánování výuky jazyků). Pokud je mi známo, představuje uvedený § 69 matričního zákona spolu s § 62 a § 63 téhož zákona, které stanovují podobu rodných jmen, jediné případy právní regulace korpusového plánování češtiny.⁵

3.2. *Lingvistický management přechylování příjmení*

Citovaný zákon o matrikách rozlišuje mezi příjmeními žen „příjmení utvořená v souladu s pravidly české mluvnice“ a „příjmení v mužském tvaru“. Zákon tyto kategorie nijak nedefinuje, není tedy zřejmé, zda se dané rozlišení zcela kryje s příjmeními přechýlenými a nepřechýlenými. Matriční úřady proto při rozhodování o přijatelnosti ženských příjmení využívají jazykovědné příručky zabývající se ženskými příjmeními nebo se v případě nejasností obracejí s dotazy na lingvisty.

Nejpodrobnější a nejaktuálnější popis problematiky ženských příjmení dnes obsahuje příručka M. Knappové *Naše a cizí příjmení v současné češtině* (2008; 2. vydání, aktualizované podle novely zákona o matrikách z r. 2004).⁶ Kniha uvádí (s. 43n.) tato hlavní pravidla tvoření ženských příjmení a jejich zápisu do matriky: Většina příjmení žen se v češtině přechyľuje, některá však lze ponechat nepřechýlená. Substantivní příjmení tvoří ženské podoby pomocí přípony *-ová* (např. *Nováková*), adjektivní příjmení příslušným tvarem ženského rodu adjektiva (*Černý – Černá*). Přípona *-ová* se zpravidla připojuje ke stejnému základu jako pádové koncovky při jejich skloňování. Kromě výjimek stanovených zákonem o matrikách (viz výše) lze v nepřechýlené podobě matričně zapsat i jména cizího původu zakončená v písmu na samohlásku (např. *Filipi – paní Filipiová* i *Filipi*, *Nagy – paní Nagyová* i *Nagy*) a také (v souladu s rodinnou zvyklostí) některé typy příjmení domácího původu zakončených na samohlásku, např. *Krejčí*, *Skočdopole*, *Janů* aj.; podrobněji viz Knappová (2008) a Internetová jazyková příručka (2008–2014). Publikace M. Knappové tedy považuje i mnohá nepřechýlená příjmení užívaná ženami, tj. „příjmení v mužském tvaru“ (resp. v podobě, která je s mužským tvarem shodná), za utvořená v souladu s pravidly české mluvnice. Jako hlavní funkce přechylování uvádí Knappová jednoznačné rozlišení pohlaví nositele příjmení a možnost skloňování přechýlených příjmení, zatímco nepřechýlená ženská příjmení zůstávají neskloňná (Knappová, 2008, s. 40n.).

---

⁵ Podle Dovalila „[k]orpusové plánování češtiny zůstává v právní regulaci až na výjimky (matriční zákon) do značné míry opomenuto“ (Dovalil, 2013, s. 26). Srov. také seznam právních předpisů týkajících se užívání češtiny ve sborníku věnovaném jazykovému právu ve slovanských jazycích (Gladkova – Vačková, 2013, s. 355n.).

⁶ Z této publikace vycházejí také kapitoly věnované přechylování příjmení v Internetové jazykové příručce (2008–2014), kterou vytvořili pracovníci Ústavu pro jazyk český AV ČR.

Vztah lingvistiky k matriční praxi definuje Knappová následovně:

„Pro jazykovědu z citovaného zákona [tj. zákona o matrikách, viz výše] vyplývá potřeba poskytnout pro matriční zápisy a na ně navazující činnost aktuální pravidla pro vytváření ženských podob příjmení podle zásad české mluvnice, čemuž je věnována zejména tato kapitola. Zde je třeba zdůraznit, že jazykovědci na požádání sdělovali a sdělují, jak se podle pravidel české mluvnice konkrétní příjmení skládá a v návaznosti na to přechyluje, přičemž **pravomoc rozhodnout o zápisu** [...] vždy příslušela a **přísluší matrikám.**“

(Knappová, 2008, s. 38)

Autorka tedy lingvistice ve vztahu k matrikám přisuzuje poradní funkci, schopnost sdělovat, jak se tvoří náležité podoby ženských příjmení, „poskytovat pravidla“ pro jejich tvoření, nikoli však pravomoc rozhodovat o tom, jaká podoba jména bude do matriky zapsána. Nutno ovšem podotknout, že zmíněný zákon pro většinu případů jasně předepisuje příjmení žen utvořená „v souladu s pravidly české mluvnice“, proto má sdělování těchto pravidel a jejich aplikace na konkrétní jména zpravidla zásadní vliv na to, jak matriky v konkrétních případech rozhodnou; de facto se tak jedná o určitou formu spolurozhodování. Tomu nasvědčuje i fakt, že příručka M. Knappové (2008) stanovuje některá pravidla explicitně pro potřeby matrik a uvádí, které podoby příjmení jsou pro tento typ úředního zápisu náležité.

Lingvisté (onomastici) vstupují do procesu rozhodování o zápisu konkrétního příjmení do matriky zejména tehdy, když dochází ke konfliktu zájmů budoucí nositelky příjmení a matričního úřadu. Mluvčí někdy chtějí zapsat příjmení ve formě, která z pohledu úřadu není v souladu s pravidly české mluvnice, a tedy ani v souladu se zákonem, nebo panuje nejasnost, zda je z jazykového hlediska náležitá. Žena si chce např. po svatbě nechat zapsat manželovo příjmení v nepřechýlené podobě, přestože jméno nepatří mezi ta, u nichž onomastika považuje přechýlování za fakultativní, a nositelka nesplňuje ani podmínky pro zápis nepřechýleného příjmení uvedené v zákoně. Vzniká tak rozpor mezi individuálním přáním uživatele jazyka a normou státního úřadu.

Na lingvisty se v těchto případech obracejí jak matriční úředníci, tak soukromé osoby, jichž se spor týká. Mluvčí může onomastiky požádat o znalecký posudek, jenž rozhodne o tom, která forma příjmení je z lingvistického hlediska náležitá. Pravomoc soudního znalce v odvětví jazykovědy se specializací „ověřování podob jmen a příjmení z hlediska zákonných ustanovení usměrňujících jejich zápis do osobních dokladů“ má v současné době oddělení onomastiky Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., a Miloslava Knappová.⁷

Předmětem žádosti o posudek adresované oddělení onomastiky ÚJČ bylo např. tvoření ženské varianty od jména zakončeného na *-ec* typu *Kadlec* (varianty typu *Kadlecová* vs. *Kadlcová*) nebo otázka, zda lze slovenské jméno zakončené na samohlásku zapsat do české matriky v nepřechýlené podobě.⁸

⁷ Viz <<http://www.ujc.cas.cz/soudni-znaectvi/>> a <[http://datalot.justice.cz/justice/repznatl.nsf/\\$\\$SearchForm?OpenForm](http://datalot.justice.cz/justice/repznatl.nsf/$$SearchForm?OpenForm)>.

⁸ Děkuji Pavlu Štěpánovi z oddělení onomastiky ÚJČ AV ČR za poskytnutí těchto informací.

Vzhledem k tomu, že zákon o matrikách odkazuje k odborné problematice (viz tvoření příjmení „v souladu s pravidly české mluvnice“), má postoj lingvistů v rozhodovacím procesu větší váhu než individuální přání žadatele a znalecké posudky onomastiků jsou v těchto sporech rozhodující.

3.3. Managementový cyklus přechylování příjmení

Z hlediska TJM je v případech, kdy matriční úřad nevyhoví žádosti mluvčí o zápis příjmení v určité formě, realizován pouze částečný cyklus JM: mikrodimenze → makrodimenze (Nekvapil, 2009, s. 7), zatímco část makrodimenze → mikrodimenze, tj. vyřešení problému aktéra jednoduchého managementu na makroúrovni, se neuskutečňuje, protože zájmy účastníků jednoduchého a organizovaného managementu se nekryjí a tito aktéři nemají stejné možnosti prosadit svou vůli, jelikož nemají stejné mocenské postavení.⁹ Soukromým zájmům je nadřazen výsledek organizovaného managementu, tedy aktů zákonodárců a lingvistů, kteří rozhodují o náležitých formách příjmení. Jednoduchý management jednotlivých mluvčích tak v případě neshody s managementem matričního úřadu (resp. dalších aktérů tohoto procesu) končí ve fázi evaluace – negativního hodnocení. Mluvčí nemá moc prosadit svůj zájem proti vůli matričního úřadu (srov. Dovalil, 2013, s. 15n.), zatímco matriční úřad dokončuje proces JM podle svých intencí. V terminologii TJM lze spor zájmu žadatelky o příjmení se zájmem matričního úřadu popsat následovně:

- JM matriky: norma = příjmení ve formě x (např. přechýlené ženské příjmení); odchylka od normy = žádost mluvčí o příjmení ve formě y (např. nepřechýlené ženské příjmení) → negativní hodnocení → plán úpravy = odmítnutí příjmení ve formě y → implementace = zápis příjmení do matriky ve formě x .
- JM mluvčí: norma = příjmení ve formě y → žádost o příjmení ve formě y ; odchylka od normy = odmítnutí formy y matričním úřadem → negativní hodnocení; plán úpravy a implementace se nerealizují.

3.4. Novela zákona o matrikách

V roce 2012 podala skupina senátorů za ODS návrh senátního návrhu novely zákona o matrikách,¹⁰ která by zrušila dosavadní omezení týkající se žadatelek o příjmení v nepřechýlené podobě, a v plném rozsahu by tak liberalizovala volbu přechýleného nebo nepřechýleného příjmení při zápisu do matriky.

⁹ K roli zájmů a moci v TJM viz Jernudd – Neustupný (1987), Neustupný (2002, s. 434), Neustupný – Nekvapil (2003, s. 186) nebo Nekvapil (2012a, s. 11).

¹⁰ Návrh byl Senátu předložen 14. 8. 2012 jako tisk č. 406 pod označením „Návrh senátního návrhu zákona senátora Richarda Svobody a dalších, kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 165/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů“ těmito senátory: Richard Svoboda, Pavel Čáslava, Jaroslav Kubera, Daniela Filipiová, Karel Šebek, Pavel Eybert, Jiří Oberfalzer, Luděk Sefzig; viz <<http://www.senat.cz/xqw/xervlet/psenat/historie?action=detail&value=3193>>.

Návrh obsahoval toto nové znění ustanovení § 69 zákona o matrikách:

- „(1) Příjmení žen se tvoří v souladu s pravidly české mluvnice, pokud tento zákon nestanoví jinak.
- (2) Při zápisu uzavření manželství se na základě žádosti ženy, jíž se uzavření manželství týká, uvede v matriční knize příjmení ženy, které bude po uzavření manželství užívat, v mužském tvaru.
- (3) Při zápisu narození dítěte se na základě žádosti rodičů uvede příjmení dítěte ženského pohlaví v mužském tvaru. [...]“¹¹

Dne 31. 1. 2013 byl tento návrh senátního návrhu v hlasování Senátu zamítnut.¹²

3.4.1. Právní normy v TJM

Jakou fází procesu jazykového managementu představuje popsany návrh senátního návrhu novely zákona o matrikách a jaký status z hlediska TJM by měla novela v případě, že by ji zákonodárci schválili a vstoupila by v platnost? Dovalil (2012, 2013) považuje platné právní normy za realizaci předposlední fáze jazykového managementu, tj. za strategii řešení problému (*adjustment design*, zde označován jako plán úpravy), nikoli za jeho implementaci, protože právní normy nemusejí být vždy aplikovány v praxi (Dovalil, 2012, s. 46). Uvedené pojetí je uplatněno i v tomto textu: novela zákona o matrikách by v případě jejího přijetí tvořila plán úpravy a předcházející legislativní proces by představoval jednotlivé kroky vedoucí ke schválení tohoto plánu. Aplikace novely v matriční praxi by pak reprezentovala implementaci plánu úpravy. Ve zkoumaném případě se však realizoval jen první krok k předložení plánu úpravy (návrh senátního návrhu novely), zatímco další fáze procesu jeho schvalování se již neuskutečnily, protože Senát daný návrh, a tím i jeho postoupení do Poslanecké sněmovny, zamítl. Jazykový management senátního návrhu proto skončil neúspěšným pokusem o vytvoření plánu úpravy, na jehož podporu předkladatelé nezískali dostatečný počet rozhodujících aktérů, tj. senátorů, kteří disponují mocí tento plán (resp. kroky k němu vedoucí) schválit.

---

¹¹ V době podání návrhu ještě nebyla platná novela zákona o matrikách č. 312/2013 Sb. (účinná od 1. 1. 2014), návrh proto vycházel ze staršího znění zákona podle novely č. 165/2004 Sb. V § 69 se však toto znění příliš nelišilo od současného (viz výše), chyběly v něm především tyto doplňky bodu 2 úpravy z roku 2013 (vyznačeny tučně): „Při zápisu uzavření manželství **nebo vzniku partnerství** lze na základě žádosti ženy, jíž se uzavření manželství **nebo vznik partnerství** týká, uvést v matriční knize příjmení, které bude po uzavření manželství **nebo vstupu do partnerství** užívat, v mužském tvaru, jde-li o [...] občanku, jejíž manžel je cizinec **nebo jejíž partnerka je cizinka** [...]“. Starší znění dále neumožňovalo změnu přechýleného příjmení na nepřechýlené, resp. nepřechýleného příjmení na přechýlené při splnění zákonných podmínek mimo konkrétní matriční událost, návrh novely proto obsahoval i nový § 69a, který by tyto změny mimo matriční událost umožnil.

¹² Pro schválení návrhu hlasovalo z 51 přítomných 20 senátorů, proti schválení 17, zdrželo se 14 senátorů. V navazujícím hlasování o zamítnutí návrhu se pro zamítnutí vyslovilo 26 hlasujících, proti 11 a zdrželo se 14 senátorů. Viz <<http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasy?G=13597&O=9>> a <<http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasy?G=13598&O=9>>.

3.4.2. Diskuse v Senátu

Jedním ze základních principů TJM je požadavek propojení mikro- a makrodimenze: organizovaný management má v maximální možné míře vycházet z managementu jednoduchého (Nekvapil, 2012a, s. 11). Za ideální způsob řešení složitých jazykových problémů je považován kompletně realizovaný cyklus jazykového managementu: mikrodimenze → makrodimenze → mikrodimenze, tj. mluvčí předkládají své problémy aktérům organizovaného managementu, ti navrhnou jejich řešení a mluvčí tato řešení aplikují (Nekvapil, 2009, s. 6).

V této souvislosti vyvstávají ve vztahu k popsanému legislativnímu procesu následující otázky: Co vedlo senátory k předložení návrhu novely zákona o matrikách? Jaký je vztah tohoto procesu organizovaného managementu k jednoduchému managementu mluvčích? Která skupina senátorů (tj. hlasujících pro návrh, nebo proti návrhu) byla ve větším souladu se zájmy mluvčích češtiny?

Důvody, které vedly předkladatele k návrhu novely, uváděli někteří z nich během jeho projednávání v Senátu. V následující pasáži budou představeny argumenty předkladatelů i odpůrců navržené novely, které zazněly během jejího prvního a druhého čtení.¹³

Při prvním čtení návrhu (25. 10. 2012) představila úpravu předkladatelka Daniela Filipiová a na její podporu uvedla tyto argumenty:

- (1) „[...] Já se přiznám, že jsem se podepsala jako spolunavrhovatel pod tímto zákonem na základě mých velmi negativních zkušeností právě s přechýlením mého jména, kdy oběma mým dcerám, mně veškeré doklady byly vydány na jméno Filipová, prostě to třetí ‚i‘ bylo zapomenuto, a vznikaly z toho neuvěřitelné problémy. A já si myslím, že je jméno je v podstatě symbolem nebo každého člověka. To je úplně to nejintimnější, co kdo má. A že by občan, respektive občanka měla mít právo na to, svobodně si zvolit, jakou formu svého příjmení chce používat. [...]“

Svobodou nositelek příjmení argumentoval i další předkladatel návrhu Jiří Oberfalzer v úvodu druhého čtení návrhu novely v Senátu, které se konalo 31. 1. 2013: „Dopřejme ženám, aby rozhodovaly o tom, jak se budou jmenovat, zcela svobodně a samostatně.“ Jako další argument uvedl, že by „odpadla [...] jistá míra administrativy, nějaké rozhodovací procesy a nějaké úřední úkony, které z našeho pohledu jsou zcela nadbytečné“.

Předložený návrh zákona již dříve projednával Ústavně-právní výbor Senátu (ÚPV) a ten jej doporučil zamítnout. Jiří Dienstbier během druhého čtení vysvětloval stanovisko ÚPV takto:

- (2) „[...] pokud si dobře pamatuji debatu na Ústavně-právním výboru, tak ty důvody byly jazykového původu nebo to hledisko bylo jazykové, protože řadě členů výboru se nezdálo, že by se takto mělo zacházet s českým jazykem a že to přechylování je prostě jazyková záležitost, nikoliv otázka zákona. A to byl ten důvod, tedy ohled na jazyk český, nikoliv snad popírání práv žen, které se provdávají.“

---

¹³ Viz stenozáznamy schůzí, na nichž byl návrh zákona projednáván: <<http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasovani?action=steno&O=8&IS=4881&D=25.10.2012#b13267>>; <<http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasovani?action=steno&O=9&IS=4934&D=31.01.2013#b13562>>. Následující přepisy senátních projevů z těchto stenozáznamů vycházejí a byly upraveny podle videozáznamů projevů dostupných tamtéž.

V obecné rozpravě pak následovalo vystoupení další členky ÚPV Elišky Wagnerové:

- (3) „[...] No, já jsem tam [tj. na jednání ÚPV, pozn. JK] řekla, že vlastně ten návrh zákona mě překvapuje, že přichází z té strany senátorské, ze které přichází, která se deklaruje tedy jako konzervativní, protože von je ve skutečně velmi sociálně, jak se to říká, inženýrský, jo? Protože prostě protože ve skutečnosti ingeruje do oblastí, které se kterými stát jako co? Tak ten jazyk se vyvíjí svébytně, prostě bez státu, že jo. To je prostě záležitost společnosti. Záležitost jako nikoliv státní. Nikoliv teda a už vůbec ne záležitost, která by měla být teda nějak normována tímto způsobem diskontinuálním, zákony. Že jo. Tak tak to byl můj důvod, já jsem jinak jako liberál. Ale prostě já tohleto nevidím jako liberální zákon. Já si myslím, že tedy ta, že ta buď si to ten jazyk opravdu tak pozvolna nějak vynutí, až to bude muset prostě stát nakonec uznat, ale rozhodně tedy asi nemá smysl, aby mu při tom tedy tomu kulturním vývoji zákony pomáhaly nebo mu šly tedy nějak naproti. Nevím. No. Takže prostě já hlasovat pro ten zákon teda nebudu. Protože si myslím, že ty výjimky, které jsou dnes, ty mají funkci nějakou. Ty mají funkci. Ty ženy buď žijí v zahraničí anebo tedy se očekává, že tam někdy žít budou, protože mají manžele cizince, nebo vůbec cizí občanství státní a tak dál, takže tam prostě to plní nějakou funkci. Ale tady u toho? Jakou funkci to má? To je jenom libůstka někoho, že holt... Tak já dobře. Je to paradoxní, že to říkám zrovna já, protože já bych se klidně mohla jmenovat ‚Wagner‘. Protože můj manžel teda je vedle tedy toho, že je Čech, tak také je Kanadán. Takže kdybych toto tedy, tak bych tak bych tedy klidně mohla, no ale přišlo by mi to tedy legrační, proč bych si měla říkat teda v České republice ‚Wagner‘, že jo. No. Tak nevím. Ale prostě je postrádám tam smysl, účel, proč. Proč. Než jenom vyhovění libůstce pár teda asi žen, který nevím, proč, co tím chtějí dokazovat tedy. Tak bych to řekla. Děkuju.“

Na vystoupení E. Wagnerové reagoval J. Oberfalzer:

- (4) „[...] Pak bych jako rád reagoval na tu otázku, proč, jaký účel má ten návrh. Ten návrh má účel prostě nechat to na lidech. Odstranit proces nějakého schvalování, odstranit byrokracií. Chci říci není to žádný jazykovědný převrat. Nikdo nikomu nenařizuje, že otedka teda si musí vybrat právě ten mužský tvar pro své příjmení, je to prostě jenom možnost. Já jsem přesvědčen, že nadále v intencích tradice bude naprostá většina žen dávat přednost onomu přechýlení, ale čili není to převrat, není to prosím sociální inženýrství, protože, znovu opakují, nikomu nic nenařizujeme. [...]“¹⁴

Předkladatelé návrhu Filipiová a Oberfalzer tedy argumentují zejména svobodou mluvčích vybrat si příjmení ve formě, která jim vyhovuje. Tato argumentace je založena na ideologii (jazykového) liberalismu požadující ničím neomezované a zcela svobodné užívání jazyka. Filipiová navíc zdůrazňuje bytostné propojení jedince se jménem a z něj vyvozuje, že do něčeho tak jednoznačně „vlastního“ by kromě nositele příjmení nikdo jiný neměl zasahovat. Vedle toho popisuje svou osobní zkušenost s úředním zkomolením vlastního příjmení. Dochází tak k určitému propojení jednoduchého managementu s organizovaným: představitelka zákonodárského orgánu argumentuje pro konkrétní akt této instituce svou osobní zkušeností „běžné mluvčí“, tj. jako aktér jednoduchého managementu. Relevance tohoto případu pro rozhodování o novele zákona je však sporná, protože vlastní příčinou chyby v zápisu příjmení nebyl předpis o přechýlování, ale pouze omyl konkrétního úředníka. Oberfalzer dále argumentuje zjednodušením administrativních procesů, které jsou podle něj zbytečné (socioekonomický management).

¹⁴ V diskusi vystoupili také další senátoři, viz uvedené stenozáznamy.

Opačná strana, tedy členové ÚPV, který návrh zákona nedoporučil, naproti tomu argumentovala jednak důvody jazykovými, jednak zásadou, že by stát neměl zasahovat do jazyka. Nevíme, které konkrétní jazykové důvody shledal ÚPV jako rozhodující, protože je J. Dienstbier ve svém příspěvku (2) neuvádí. Zajímavé je však jeho tvrzení: „přechylování je prostě jazyková záležitost, nikoliv otázka zákona“. Pokud bylo myšleno jako konstatování faktu, potom zjevně neodpovídá skutečnosti (zákon o matrikách přechylování příjmení pro většinu případů předepisuje – přechylování je tedy i „otázkou zákona“). Pokud byla výpověď myšlena normativně, tedy „přechylování má být jazykovou záležitostí, nikoli otázkou zákona“, pak by se v rozporu se zbytkem senátorova příspěvku jednalo o argument proti zákonné regulaci přechylování.

Hlavní odpůrkyně liberalizace přechylování v této rozpravě E. Wagnerová uváděla jako důvody nedoporučení návrhu nesouhlas se sociálním inženýrstvím a s neadekvátními zásahy státu do jazyka, které by podle ní zákon přinesl (ideologie přirozeného vývoje jazyka). Senátorka tak na rozdíl od předkladatelů úpravu nekategorizuje jako liberalizaci, omezení státní regulace, ale jako ingerenci do jazyka a do společnosti. Svůj postoj vysvětluje tím, že by zákon urychlil jazykový vývoj. Wagnerová dále argumentuje zbytečností této změny, protože nepřechylování příjmení Čechů žijících v Česku nemá žádnou podstatnou funkci, je to jen „libůstka“ několika žen.

Tato argumentace Wagnerové je rozporuplná, protože návrh novely obsahoval odstranění zákonných omezení týkajících se (ne)přechylování. Nepřinášel tedy nové „normování“, ale naopak omezení zákonné normy. Jazykový vývoj by nijak nepřirozeně neurychloval, ale pouze by ho v této věci umožnil. Uvolnil by tedy ve věci přechylování cestu „svébytnému“ vývoji „bez státu“, který senátorka prezentuje jako současný stav. Podobně jako Dienstbierův příspěvek tedy i projev Wagnerové předkládá argumenty, které by měly sloužit spíše opačnému stanovisku, tedy podpoře návrhu. V tomto duchu na Wagnerovou polemicky reaguje Oberfalzer, když na obranu návrhu uvádí, že novela nikomu nic nenařizuje. Na její zpochybnění odůvodněnosti návrhu odpovídá, že účelem je „nechat to na lidech“.

Lze tedy konstatovat, že proti hlavnímu argumentu předkladatelů návrhu protistrana nepředložila takové námitky, které by argumentaci svobodou vyvracely. Protiargumenty odpůrců návrhu přitom byly v diskusi alespoň částečně zpochybněny a některé jejich argumenty hovoří paradoxně spíše ve prospěch liberalizace přechylování.

Žádný z diskutujících senátorů ovšem nepředkládá přesvědčivé doklady z oblasti jednoduchého managementu. Někteří z nich pouze implicitně sdělují určité domněnky o jazykových/komunikačních potřebách mluvčích, které by novela splnila: stanovisko předkladatelů návrhu je založeno na předpokladu, že lidé si přejí svobodnou volbu podoby vlastního příjmení (ženská příjmení však v komunikaci nepoužívají a nepřicházejí s nimi do styku jen samotné jejich nositelky¹⁵ – návrh nezohledňuje možný odpor jiných mluvčích k nepřechyleným příjmením). Naopak senátoři Dienstbier a Wagnerová

---

¹⁵ Přestože zákon reguluje pouze příjmení v úředních dokumentech, má pochopitelně velký vliv i na užívání příjmení v běžné komunikaci, protože úřední podoba příjmení se zpravidla uplatňuje i v neúředním diskurzu.

neargumentují konkrétními potřebami mluvčích, ale ohledy k jazyku a přirozenému jazykovému vývoji. Wagnerová dokonce explicitně odmítá požadavek žen žijících v Česku zvolit si nepřechýlené příjmení a toto jejich přání marginalizuje jako „libůstku“.

Předložení návrhu zákona ani jeho odmítnutí se tedy nemohly stát součástí úplného cyklu jazykového managementu, protože podoba jednoduchého managementu není známa.

4. Jednoduchý management: internetové diskuse

V této části se budu věnovat postojům českých mluvčích k (ne)přechylování příjmení Češek a k organizovanému managementu přechylování, tj. k jeho regulaci zákonem. Tyto postoje jsou analyzovány na materiálu internetových diskusí zveřejňovaných pod články zpravodajských serverů, které se věnovaly problému přechylování a zákonu o matrikách. Většina analyzovaných diskusí (viz seznam na konci studie) reaguje na články věnované senátnímu hlasování z ledna 2013 o návrhu novely zákona o matrikách popsanému v předchozí části. V diskusích pod těmito články se objevovaly nejen komentáře k této konkrétní události, ale i názory týkající se problému přechylování příjmení a jeho regulace obecně. Tyto diskuse představují poměrně bohatý materiál, protože články o zamítnutí návrhu novely se objevily na všech významnějších českých serverech.¹⁶ Pozdějšího data je článek z webu OnaDnes.cz (součást serveru Idnes.cz) „Jmenují se Emma Smetana, či Petra Svoboda. Proč to té češtině dělají?“ (12. 9. 2013), který se zabývá především Češkami užívajícími nepřechýlené příjmení a obecně regulací ženských příjmení v Česku.¹⁷

Internetové diskuse věnované jazykovým problémům představují jako celek organizovaný management (jsou zřizovány a spravovány zpravodajskými servery, managementové akty jsou transsituační), jednotlivé diskusní příspěvky jsou však popisem nebo přímou realizací jednoduchého managementu konkrétních mluvčích (Sherman, 2009, s. 94). Soustředím se zde na jednoduchý management v internetových diskusích, nikoli na jejich celkovou organizaci a strukturu. Diskuse zachycují především fáze povšimnutí a hodnocení.

Podle Jiřího Homoláče internetové diskuse umožňují udělat si představu o určitém diskurzu, o reálném světě však neposkytují spolehlivé informace, jejich analýza proto slouží primárně k poznání utváření subjektů a objektů v dané interakci, zaujímání subjektivních pozic apod. (Homoláč, 2009, s. 40n.). Účastníky těchto diskusí nelze považovat za reprezentativní vzorek populace, anonymita diskusí navíc pisatelům umožňuje manipulovat s vlastní identitou i názory, viz např. možnost vystupovat v jedné diskusi pod různými uživatelskými jmény (popř. společně užívat jedno jméno více pisateli),

---

¹⁶ Mezi analyzovanými texty chybí diskuse k článku serveru Novinky.cz „Senát odmítl dát Češkám právo užívat příjmení v mužském tvaru“ (viz <<http://www.novinky.cz/domaci/291937-senat-odmitl-dat-ceskam-pravo-uzivat-prijmeni-v-muzskem-tvaru.html>>), protože v době vzniku této studie již diskuse na serveru nebyla dostupná.

¹⁷ Text cituje odpůrce i příznivce nepřechýlených příjmení a celkově k problematice nezaujímá jasné stanovisko, ačkoli druhá část titulku naznačuje jejich záporné hodnocení.

uvádět čistě provokativní názory apod. Přesto se domnívám, že většinu zkoumaných příspěvků lze považovat za „autentické“ a prezentované názory za vážně míněné; i přes svou nespolehlivost tedy mohou být využity k ilustraci postojů českých mluvčích k přechylování příjmení.

4.1. Povšimnutí

V internetových diskusích k článkům mluvčí zpravidla prezentují své názory na problémy, které text tematizuje, a reagují na názory jiných diskutujících. Pokusím se nejprve odpovědět na otázku, zda je možné příspěvky zkoumaných diskusí považovat za indicie povšimnutí si jevu přechylování (resp. souvisejících jazykových problémů). Vyjdu z následujícího komentáře, který reaguje na článek serveru *Ihned.cz* o odmítnutí novely zákona v Senátu:¹⁸

- (5) Titulek: Dneska mi říkají jak se mám jmenovat a zítra jak mám mít dlouhé vlasy
Jazyk se vyvíjí, tak se do toho zákonodárci neplette se svou pomýlenou starostlivostí hodnou dob totality.
(*Ihned.cz*, anonym, 1. 2. 2013, 13:55)

Přestože to pisatel příspěvku nevyjadřuje explicitně, z kontextu internetové diskuse je zřejmé, že píše o regulaci přechylování ženských příjmení. Nevíme přesně, odkud se pisatel o tomto problému dozvěděl, ale je pravděpodobné, že si o něm přečetl právě v článku, k němuž se diskuse vztahuje, popř. má informace z jiných médií. Mluvčí je tedy na daný problém upozorněn jinými aktéry managementu přechylování, kteří si jej sami povšimli nebo na něj rovněž byli upozorněni. Lze v takovém případě, kdy mluvčího s jazykovým jevem/problémem někdo seznámí, mluvit o povšimnutí?

Nekvapil (2012b) při uchopování pojmu „povšimnutí“ (*noting*) vychází z běžných významů sloves *note* a *notice*, jak je uvádějí výkladové slovníky, tedy z toho, jak jim rozumějí běžní mluvčí v každodenní komunikaci. Jestliže se však mluvčí o něčem (*p*) dozví od komunikačního partnera (*A*), není pro takovou událost adekvátní popis mluvčího: „Všiml jsem si, že *p*“, ale spíše: „*A* mi řekl, že *p*“ nebo „Dozvěděl jsem se (od *A*), že *p*“ apod. Totéž platí zřejmě i pro zmíněné anglické ekvivalenty. Ostatně v konverzaci, kterou Nekvapil (2012b, s. 166) uvádí jako příklad povšimnutí, mluvčí *Y* poté, co je upozorněn na přítomnost počítače Apple ve filmu, který *Y* spolu s *X* sleduje, konstatuje, že si značky počítače **nevšiml**: „1. *X*: má Apple. 2. *Y*: jó:, (.) jsem si ani nevšim.“

Nekvapil (2012b) tedy zařazuje mezi povšimnutí i ty události, při nichž nedochází ke spontánnímu povšimnutí si jazykového jevu, ale mluvčí je na něj upozorněn jinými aktéry. Zmíněnou reakci mluvčího *Y* kategorizuje jako povšimnutí, které se událo na základě výpovědi *X*. Podobně je jako povšimnutí popsán proces, při němž se mluvčí obrací s jazykovými problémy na jazykovědné instituce, a ty si takto jejich problémů „všimají“. Jde tedy o rozšíření pojmu povšimnutí na všechny procesy, při nichž se aktér managementu o určitém jazykovém jevu, resp. problému nějakým způsobem dozví.

---

¹⁸ Příspěvky jsou uvedeny v původní podobě bez pravopisných úprav.

Ostatně je-li aktér managementu o jevu informován jinými mluvčími nebo médii, neznamená to, že jeho role je v tomto „povšimnutí“ pasivní. Např. jazykovědná instituce provádí určitý výběr zajímavých jevů, o nichž ji veřejnost informuje, blíže si jich všímá a dále se jimi zabývá (Nekvapil, 2012b, s. 170). Podobně si účastník diskuse o přechylování informace o tomto problému sám aktivně vyhledal, tj. rozhodl se přečíst si článek a příp. i navazující diskusi. Mluvčí si tedy může i cizích povšimnutí sám aktivně všimnout; předmětem povšimnutí nemusí být jen samotný jazykový jev, ale i management jiného aktéra, který se daným jevem zabývá. Uvedené rozšířené pojetí povšimnutí bude uplatněno i v tomto článku.

V některých příspěvcích dále účastníci diskusí odkazují k tomu, že si sami nezávisle na článku povšimli určitého dílčího jevu spojeného s přechylováním, který vedl k jazykovému problému, viz např.:

- (6) Víte, já jsem narazila na opačný problém. A to, že podle přechýleného ženského příjmení lidé špatně oslovují manžela. Manžel paní Hankové je Hanka nebo Hanek? Jak kdy. Díky mému povolání mě zná mnohem více lidí než mého muže. Jen málokdo nazve mého manžela správným: Pane VOLKO.

Takže kvůli němu bych nepřechylovala.

(Liana Volková, Idnes.cz, 31. 1. 2013, 22:15)

Mluvčí v tomto příspěvku uvádí konkrétní jazykový problém související s přechylováním a zapojuje jej do obecné diskuse o přechylování. V případě uvedeného příspěvku můžeme tedy hovořit jednak o povšimnutí si dílčího jevu a vzniku dílčího problému spojeného s přechylováním, jednak o povšimnutí si článku, který se věnuje tématu přechylování obecně. Obě povšimnutí spolu zřejmě souvisejí, protože vlastní zkušenost s důsledkem organizovaného managementu přechylování (povinně přechýlené příjmení) patrně ovlivnila zájem o článek věnovaný tomuto managementu. Na propojení výběru jevů, jichž si mluvčí všímají, s jejich osobními biografiemi upozorňuje také Nekvapil (2012b, s. 167).

4.2. *Hodnocení*

Zatímco o povšimnutí mluvčí v diskusních příspěvcích pouze podávají zprávu, hodnocení v těchto textech přímo provádějí; hodnocení lze chápat nejen jako psychologický proces, ale také jako komunikační akt, jímž mluvčí něčemu přisuzuje hodnotu (srov. definici slovesa *hodnotit* ve Slovníku spisovného jazyka českého (Havránek, 1960–1971): „uvažovat o hodnotě něčeho, někoho, pronášet mínění o hodnotě něčeho, někoho [...]“).

Při zkoumání postojů, které mluvčí manifestují v diskusích o přechylování, je třeba rozlišovat dvě složky problému přechylování, k nimž mluvčí zaujímají různá stanoviska: Jednak je to vlastní užívání (ne)přechýlených příjmení ženami, jednak mluvčí hodnotí zákonnou regulaci ženských příjmení v Česku a pokusy o její změnu. Neplatí např. automaticky, že mluvčí, který kritizuje jména typu *Petra Svoboda*, zároveň souhlasí s tím, že zákon tato příjmení reguluje. Ne všichni mluvčí se vyjadřují explicitně k oběma dílčím jevům a v některých případech nejsou stanovisko nebo jeho předmět zcela jednoznačné.

Ve zkoumaném materiálu je možné identifikovat tyto základní postoje, resp. jejich kombinace:

A. Odmítání nepřechýlených ženských příjmení bez explicitního stanoviska k zákonné regulaci

- (7) Titulek: Přechylování je v češtině přirozené. Ty dám,y, které si nepřechylují své jméno buď nemají cit pro češtinu, myslí si, že jsou „světové“, ale jsou převážně hloupé. Cizinky si dbají na to, aby jejich jméno byla správně napsané, vyslovované, ale ty naše světačky (pí Bakala, paní Smetana aj). se snad za češtinu stydí. Měly by raději odtud odejít. (Ihned.cz, mih., 1. 2. 2013, 10:32)

B. Odmítání nepřechýlených ženských příjmení a souhlas s platnou zákonnou regulací (tj. gratifikace odmítnutí novely matričního zákona)

- (8) Myslete si co chcete, ale já s tímto verdiktem Senátu souhlasím. Každý stát a jazyk má svou tradici, a zavádět „paní Novák“ mi přijde nesprávné. (Idnes.cz, Zdeněk Janout, 31. 1. 2013, 21:54)

C. Kritika nepřechýlených ženských příjmení a nesouhlas s jejich zákonnou regulací

- (9) Co se týče přechylování, samozřejmě záleží na té ženě, jak jí to vyhovuje. Mně osobně připadají česká nepřechýlená příjmení směšná, ale každému jeho volba... [...] (OnaDnes.cz, Aneta Malá, 12. 9. 2013, 8:53)

D. Odmítání zákonné regulace podoby ženského příjmení bez explicitního stanoviska k samotnému přechylování

- (10) Solidní stát zasahuje co nejméně do práv občanů;ČR jako postkomunistická divočina se stále stará o co nemá a co je pro řízení a správu státu nepodstatné.Je právem každého občana a tedy i žen,určovat si své příjmení sám a ne stále něco regulovat.Co se bude regulovat příště? [...] (Aktuálně.cz, Alena Popelkova, 1. 2. 2013, 1:00)

E. Odmítání zákonné regulace podoby ženského příjmení a souhlas s nepřechylováním

- (11) Nechápu proč MUSÍ být přechylování, co takhle umožnit ženám si vybrat. Sestřenice se před mnoha lety odstěhovala do Francie, narodil se jí tam syn a ten má příjmení po matce s koncovkou -ová, a nelze to změnit. Příjmení s koncovkou a bezkoncovky jsou v anglosaských zemích brána jako dvě různá příjmení. (Aktuálně.cz, Alena Šobrová, 1. 2. 2013, 1:11)

F. Souhlas s nepřechylováním bez explicitního stanoviska k zákonné regulaci

- (12) Mně to nevadí vůbec. Zvlášť teď, když lidi hodně cestují, žijí třeba v zahraničí, tak mi to přijde praktické. Když spolu třeba bydlí Novák a Nováková, tak cizinci to berou jako zcela odlišná jména a vůbec si nespojí, že je to z jedné rodiny. Takže třeba pošťák nedoručí dopis, když je na schránce jen „Novák“. Mně by to přechylování vůbec nechybělo. [...] (OnaDnes.cz, Jana Fontein, 12. 9. 2013, 5:56)

G. Odmítání přechylování

- (13) Ta koncovka je naprostý nesmysl a svět to nechape. Jedne paní z Cech, která žila v západní Evropě pak při vystavování pasu pro jejího syna napsali -OVA, Drželi se se přísně české logiky. Ale brzy se bude zase říkat soudruhu a soudružko a jméno bude třeba jen při zatykaní a odsouzení nepřatel republiky. (Týden.cz, Josef Lustig Andersen, 1. 2. 2013, 10:38)

V uvedených kombinacích lze nalézt tyto základní postoje k přechylování a jeho regulaci:

- proti nepřechylování (A, B, C)
- pro nepřechylování (i přechylování) (E, F)
- proti přechylování (G)
- pro zákonnou regulaci přechylování (B)
- proti zákonné regulaci přechylování (C, D, E)

V následující části se zaměřím na to, jak mluvčí uvedené postoje zdůvodňují.

4.2.1. *Argumentace*

Téma přechylování domácích i cizích příjmení je vnímáno jako značně kontroverzní. Účastníci zkoumaných internetových diskusí si tuto spornost uvědomují, a proto mnozí z nich pro svá hodnocení předkládají argumenty, aby o zastávaných pozicích přesvědčili ostatní účastníky interakce. Spornost, předpokládaná nebo prokázaná různost stanovisek k věci, je v teorii argumentace chápána jako základní předpoklad a hlavní důvod argumentování (srov. Kopperschmidt, 1989, s. 14; Kienpointner, 1992, s. 17).

Funkce argumentu přesvědčit komunikačního partnera o stanovisku mluvčího činí z argumentace důležitou součást jazykového managementu. Argumentování je oblastí, v níž dochází k vzájemnému ovlivňování individuálních managementů. Podobně jako může být iniciátorem povšimnutí jiný aktér managementu (viz výše), může i hodnocení konkrétního mluvčího, a zejména argumentace pro něj působit na hodnocení jiného účastníka diskuse.

V souvislosti s argumentací bude pozornost věnována i jazykovým ideologiím, o nichž už byla řeč v kapitole o organizovaném managementu. Přestože TJM poukazuje na vliv ideologií zejména u organizovaného managementu (viz kap. 3), jazykové a jiné ideologie významně ovlivňují i management jednoduchý. Na vztah k argumentaci, tedy ke zdůvodňování, upozorňuje klasická definice ideologií jazyka M. Silversteina: „sets of beliefs about language articulated by users as a rationalization or justification of perceived language structure and use“ (Silverstein, 1979, s. 193).

V následujícím přehledu argumentů užitých v internetových diskusích se z prostorových důvodů omezím na hlavní argumenty pro nejčastěji zastávaná stanoviska, tj. na argumenty proti nepřechylování (a pro regulaci), pro nepřechylování a pro liberalizaci přechylování. Zároveň jsou uváděny pouze primární argumenty, nikoli protiargumenty, jimiž na ně reagují jiní diskutující.

I. Argumenty proti nepřechylování (a pro zákonnou regulaci) ženských příjmení

Zatímco někteří pisatelé ve svých příspěvcích kritizují jen nepřechýlená příjmení, jiní z této kritiky vyvozují schvalování současné zákonné regulace a odmítnutí její liberalizace v Senátu. První dva argumenty této skupiny vycházejí ze dvou hlavních funkcí přechylování příjmení v češtině, které uvádí i Knappová (2008, s. 40n.).

a) Morfologický argument: nepřechýlená příjmení nelze skloňovat nebo je to komplikované.

(14) Titulek: S -á a -ová

stojí a padá skloňování dámských příjmení. Český jazyk je tomu přizpůsoben, dokud se nevžijí alternativní způsoby skloňování, které jsou značně omezené a známe je jen u cizích příjmení, nemá smysl se přechýlených jmen zbavovat. Proč si vědomě omezovat dorozumivací prostředky? Tahle módní vlna je zajímavá, ale dosti nepraktická.

Přechylování považují za velice užitečnou součást jazyka. Do jaké míry by o takto osobních záležitostech měly rozhodovat úřady, je ovšem jiná otázka.

(Lidovky.cz, František Koudelka, 31. 1. 2013, 22:36)

(15) Rozhodně by o svém jménu neměl člověk rozhodovat sám. A čeština si prostě s nepřechýleným ženským příjmením neumí poradit například při skloňování.

(Idnes.cz, Václav Sýkora, 31. 1. 2013, 22:11)

b) Sémantický argument: přípona *-ová* vyjadřuje pohlaví nositelky příjmení, jejím odstraněním dochází ke ztrátě informace. Tento argument se v diskusích používal méně často než předchozí zdůvodnění morfologické.

Příspěvek (16) reaguje na pisatelku, která požaduje liberalizaci přechylování a argumentuje mj. problémy s přechýlenými jmény v anglosaských zemích:

(16) 1, Jde o to, že nežijeme v anglosaské zemi, ale slovanské 2, Při přechylování příjmení hned od začátku víte, zda jednáte s mužem či ženou tudíž logika tu je.

(Aktuálně.cz, Martin Bureš, 1. 2. 2013, 3:03)

(17) Manželka se jmenuje Glomb a ani nevíte jak vám to ulehčí život v zahraničí (žijeme v UK), hlavně kvůli pošty a úřadům. Na druhé straně se mi už několikrát stalo že jen podle jména v angličtině nepoznáte jestli se jedná o ženu a nebo muže, což pak dělá neplechu např. v oslovení v dopisech. Angličtina sice nepřechylování řeší svými Mr. Mrs. Ms. ale Češi tenhle způsob oslovování stylem p. pí. sl. nemají ve zvyku takže já bych raději u toho přechylování zůstal.

(Idnes.cz, Aleš Glomb, 1. 2. 2013, 2:17)

Sémantický argument pro přechylování je v příspěvku A. Glomba spojen s argumentem pro užívání nepřechýleného příjmení v zahraničí (další doklady pro tento typ argumentu viz níže), které současný zákon o matrikách připouští.

c) Jazykověkulturní argument: mluvčí hodnotí nepřechýlená příjmení jako nekultivovaná, „prznící“ češtinu, odmítají je z estetického hlediska – tato jména „znějí děšivě“, odporují citu pro jazyk apod. Daný postoj je zpravidla spojen se schvalováním regulace, ale je slučitelný i s liberálním stanoviskem:

(18) Nic proti paní Smetanové, ale v podobných případech je to česká malost. Zvláště u tak ryze českého jména jako je Smetana zní v českém kontextu nepřechýlená obluha děsně, přímo až komicky. Ovšem může v tom být takový ten pocit malosti, že zkrátka běžným použitím českého jména v jeho běžném tvaru jsem něco málo. Je to běžné u některých emigrantů.

(Aktuálně.cz, Jan Jíša, 1. 2. 2013, 4:22)

(19) Ja si myslim, ze mit na vyber je skoro vzdy lepsí nez ne.

Ja to prechyleni nemam, ale holt jsem vdana za cizince.

Ale kdybych bydlela v CR, nejspis bych si ho nechala, kvuli zvyku, i proste to zní lepe kdyz tou cestinou mluvite.

(Idnes.cz, Eva Kollarova, 31. 1. 2013, 22:12)

d) Argument vlastenectvím, národními tradicemi, národní identitou, kulturou atd. Toto zdůvodnění je ovlivněno ideologií (jazykového) nacionalismu, jazyka jako symbolu národní identity, tradic apod. (srov. Kroskřity, 2004, s. 509). Tento typ argumentu úzce souvisí s předchozím argumentem jazykověkulturním.

(20) Jazyk je součástí kultury, tradice a národního uvědomění. Osobně považuji nepřechylování i jednoznačně českých příjmení za pohrdání vlastní národní příslušností a měl bych pochybnost i těchto lidí o jejich vlastenectví. Možná se to může někomu zdát přitažené za vlasy. Já to tak ale cítím a když slyším nepřechylené české příjmení vzbuzuje to ve mně ponejvíc pocit ubohosti. Ubohého pocitu o světovost na úkor našich národních tradic. [...]
(Idnes.cz, Daniel Kraus, 31. 1. 2013, 21:47)

(21) Tak jde o součást národních a kulturních tradic. Proč bychom se měli chtít rozpouštět v globalizovaném světě? Protože je to praktičtější? Tak tu češtinu rovnou zrušme a udělejme státním jazykem angličtinu. Víte kolik problémů nám to ušetří? K čemu národní hrdost, k čemu být sám sebou, když to život neulehčí a peníze nenese? Pro mně mají přesto tradice hodnotu i když jsou často nepraktické a finančně nevýhodné. Myslím, že nejsem sám a že lidská psychika tyto věci potřebuje. [...]
(Idnes.cz, Vladimír Zauška, 12. 9. 2013, 8:27)

II. Argumenty pro nepřechylování příjmení

Nejčastější argument pro tento postoj je z oblasti komunikace:

e) Argument problematického přijetí přechyleného příjmení v zahraničí: tento důvod poukazuje na komplikace spojené s odlišnou mužskou a ženskou podobou českých příjmení v cizině, zejména v kontaktu s tamními úřady.¹⁹

(22) Titulek: A proč ne?

V řadě jazyků se příjmení nepřechyluje a oba manželého ho mají stejné.

Navíc pokud hodně spolupracujete se zahraničím, víte jaká je to otrava neustále vysvětlovat, že Novák a Nováková je to samé jméno a že jste manželé? Totéž děti – v řadě zemí musí Nováková doložit rodným listem, že syn Novák je její dítě, protože v jejich systémech jsou ta jména pokládána za rozdílná...

(Ihned.cz, anonym, 1. 2. 2013, 09:28)

(23) Dnes po letech uz prijmeni znovu menit nebudu, ale kdyby to bylo byvalo mozne v dobe me svatby, urcite bych si na zaklade svych dnesnich zkusenosti nechala sve puvodni jmeno nebo manzelovo neprechylene. Bydleli jsme nekolikrat dlouhodobe v zahranici a tech lapalii s prechylenym prijmeni bylo prilis mnoho. ve svedsku jsme na schrance museli mit oba tvary jmen, spolecny bankovni ucet nam nechteli otevrit, dokud jsme nedodali doklad, ze jsme manzele. V USA zase ve skole, kam chodily nase dve dcery, oslovovali manzela prechyleneou variantou jmena – on z toho mel samozrejme legraci. nebo jakou variantu jmena pouzit na rodinnou vizitku a mohla bych ve vycitu pokracovat. Nehlede na to, ze to neustale dnes a denne nekomu vysvetlujete, jak to vlastne je. navic, jak uz nekdo podotkl, pripona -ova zni cizincum rusky.

(Onadnes.cz, Eva Semeráková, 12. 9. 2013, 8:28)

---

¹⁹ Současný zákon o matrikách sice od roku 2004 připouští zápis nepřechyleného příjmení, jestliže žena má nebo bude mít trvalý pobyt v zahraničí, tento zápis však byl ještě v době vzniku zkoumaných diskusí vázán na konkrétní matriční událost, v mnoha relevantních případech proto změna příjmení na nepřechylené nebyla možná.

- f) Feministický argument: příjmení zakončené na *-ová* je vnímáno jako vyjádření vlastnického vztahu muže vůči ženě kvůli podobnosti přechylovací přípony se zakončením posesivních adjektiv. Argument je založen na ideologii jazyka jako reprezentanta genderové (ne)rovnosti (Nekvapil – Sherman, 2013, s. 86).

Pisatelka následujícího příspěvku reaguje na diskutujícího, který tvrdí, že by se čeština neměla přizpůsobovat jazykům, jež mají jen pár pádů:

- (24) Jenže on to není pád, ale přivlastňovací zájmeno. A to na tom asi některým ženám (včetně mě) Je to vlastně vyjádření toho, že nejdřív jsem tatínková a potom manželová. Dejme tomu, že by se vaše žena jmenovala za svobodna Nováková. Nevadilo by vám, být od okamžiku sňatku znám už jen jako Novákové (což je mužský ekvivalent přivlastňovacího zájmena)? (Aktuálně.cz, Rena Stluková, 1. 2. 2013, 2:00)

Následující příspěvek obsahuje jak argument problematického přijetí přechýleného příjmení v cizině (viz výše), tak feministický argument:

- (25) Titulek: Re: paní Bushová, paní Obamová....
[...] v cizine nebudou pan Omacka a paní Omackova manzele. At se vam to líbí nebo ne, je to prostě tak. A na druhou stranu: Omackova. Aha, one je Omackovo vlasnictví, Omackova krava, Omackova koza, Omackova žena. Spise se divim ze se uz davno do toho nenabouraly feministky s tím, ze nejsou muzuv majetek. A pravem.
(Lidovky.cz, Paul Sulc, 1. 2. 2013, 1:46)

Zkoumaný materiál obsahuje jen několik dokladů feministických argumentů.

III. Argumenty proti zákonné regulaci přechylování

- g) Argument svobodou a právem vlastní volby: argumentace svobodou, demokracií, právem vlastní (byť špatné) volby, založená na ideologii jazykového liberalismu, je v diskusích velmi častá – všechny zkoumané debaty obsahují příspěvky s tímto argumentem. Zároveň se jedná o jediný významný argument pro tento postoj. Někteří diskutující uvádějí příklad zemí v tomto ohledu liberálních (argument autoritou). Požadavek svobody (ne)přechylování byl u některých pisatelů spojen i s kritikou nepřechýlených příjmení:

- (26) Jako nechápu, co je komu do toho, jak se někdo jinej jmenuje. Pokud je to, slovy předsedkyně Wagnerové, „libůstka asi jen pár žen“, proč je kvůli těm pár ženám potřeba to řešit? Asi v senátu nemají nic důležitějšího na práci. A jinak je to každého volba, co je komu do toho a koho to uráží, je to jeho problém. [...]
(Aktuálně.cz, David Holeček, 1. 2. 2013, 0:02)
- (27) Titulek: Češky musejí nadále přechylovat. Senát odmítl ženská příjmení v mužském tvaru A takto zaniká demokracie – Za halasného jásootu davů...
Nikdo přece nikoho nenutí si vzít příjmení manžela – může si nechat svoje, může si přechýlit jeho, může si nechat obě, tak proč by si proboha ženská nemohla vybrat nepřechýlené jméno? To je tady opravdu tolik zpátečníků? To je opravdu nutné diktovat, co kdo smí, když to neomezuje svobodu druhých?
Já říkám, že toto je přímý útok na principy demokracie.
(Ihned.cz, Zee Prime, 1. 2. 2013, 10:32)
- (27) nechápu, že to někdo rozebírá, však ať se jmenují jak chtějí, ne? Mně osobně to sice taky trochu táhne za uši, ale respektuju jejich rozhodnutí. [...]
(Onadnes.cz, Kristýna Kolečkářová, 12. 9. 2013, 7:56)

Uvedené argumenty lze rozdělit podle oblastí, z nichž čerpají, na argumenty jazykové, komunikační a sociokulturní. Mezi jazykové patří argument morfologický, sémantický a jazykověkulturní, jako komunikační lze klasifikovat argument problémů s přechyleným příjmením v zahraničí a skupinu sociokulturních tvoří argument vlastenectvím a národní tradicí, argument feministický a argumentace svobodou. Tato klasifikace je pochopitelně jen přibližná, protože všechny uvedené argumenty se určitým způsobem dotýkají všech tří oblastí.

Z analýzy vyplývá, že nejvíce různých typů argumentů diskutující předkládají pro přechylování, pro nepřechylování byly uváděny pouze dva významnější typy důvodů, z toho feministický argument byl užíván poměrně řídko. Naopak hojně byla v diskusích zastoupena argumentace svobodou proti regulaci přechylování.

Údaje o přibližné míře zastoupení jednotlivých stanovisek a argumentů v diskusích mají jen omezenou výpovědní hodnotu pro zastoupení těchto postojů mezi mluvčími češtiny obecně (viz výše). Uvedený přehled tedy slouží především jako ilustrativní ukázka toho, jaké postoje (někteří) mluvčí k přechylování zaujímají a jak pro ně (někteří z nich) argumentují, přičemž výčet stanovisek a hlavních argumentů excerpaných z těchto diskusí není nutně totožný s postoji a argumenty mluvčích, kteří se internetových diskusí neúčastní.

Za prokázané lze ovšem považovat to, že postoje mluvčích a jejich zájmy ve vztahu k regulaci přechylování příjmení jsou nejednotné. Lze tak mj. potvrdit konstatování Neustupného a Nekvapila, že někteří mluvčí češtiny nevnímají nepřechylování ženských příjmení jako závažný prohřešek proti pravidlům české mluvnice (Neustupný – Nekvapil, 2003, s. 329); naproti tomu však jiní mluvčí tento jev jako porušení pravidel chápou, a někteří z nich proto požadují i zachování jeho právní regulace. Z hlediska TJM by proto bylo potřeba získat přesnější informace o zastoupení jednotlivých pozic mezi mluvčími a na základě jejich převažujícího stanoviska zaujmout k regulaci postoj.

5. Shrnutí a závěrečné poznámky

Článek analyzoval jazykový management přechylování příjmení v češtině, a to jak na úrovni makrodimenze (zákon o matrikách a pokus o jeho novelizaci, aktivity jazykovědců při jeho aplikaci), tak na úrovni mikrodimenze, individuálního managementu konkrétních mluvčích – účastníků internetových diskusí.

Kromě popisu některých procesů organizovaného a jednoduchého managementu přechylování jsem se dotkl i několika teoretických otázek TJM. Diskutován byl problém participace různých aktérů na konkrétním procesu JM; management, jehož se účastní více aktérů, má ve srovnání s čistě individuálním managementem složitější průběh – jednotlivé fáze jsou opakovány různými účastníky a proces je rozšířen o komunikaci mezi nimi.

S účastí různých aktérů souvisí i různé podoby povšimnutí: jeho předmětem nemusí být jen určitý jazykový jev, ale také managementové aktivity jiných mluvčích (i v rámci jednoduchého managementu). Mnohé procesy managementu nejsou spuštěny vlastním aktivním všimnutím si jazykového jevu, ale mluvčí o něm může být informován jinými

účastníky metajazykových aktivit. Oproti běžnému významu slovesa (*po*)*všimnout si* tak TJM toto sloveso, resp. odvozené substantivum, používá jako termín v rozšířeném významu.

V oblasti organizovaného managementu byla pozornost věnována především senátnímu návrhu novely zákona o matrikách, která by liberalizovala volbu (ne)přechýleného ženského příjmení. Při analýze diskuse senátorů o této úpravě jsem se zaměřil na otázku, zda zákonodárci dostali požadavku TJM vycházet při aktivitách organizovaného managementu z managementu jednoduchého. Rozbor argumentů předložených v rozpravě ukázal, že senátoři patrně nedisponovali spolehlivými údaji o preferencích mluvčích. Zatímco předkladatelé zákona vycházeli z předpokládaného zájmu mluvčích zvolit si svobodně podobu svého příjmení, odpůrci návrhu argumentovali důvody jazykovými, popř. byl zájem žadatelek o nepřechýlené příjmení diskvalifikován jako zbytečný. Jednoduchý management byl v tomto příspěvku zkoumán na příkladu webových diskusí k článkům zpravodajských serverů. V nich se realizuje především fáze povšimnutí a hodnocení problému přechylování včetně jeho právní regulace. Při zkoumání hodnotících postojů byl důraz kladen na argumentaci, která hraje významnou roli při vzájemném ovlivňování postojů mluvčích.

Analýza založená na TJM tedy odhalila výraznou asymetrii ve vzájemném vztahu mikro- a makromanagementu přechylování příjmení. Zatímco běžní mluvčí bezprostředně pociťují následky organizovaného managementu zákonodárných a jiných institucí (regulace podob ženských příjmení), často si jeho projevů ve svých interakcích všimají a různým způsobem je hodnotí, aktéři organizovaného managementu nereagují stejně intenzivně na mikromanagement běžných mluvčích a zpravidla se nesnaží zjistit, jaké jsou jejich jazykové/komunikační potřeby. Tato asymetrie je nepochybně ovlivněna značnou diverzitou postojů mluvčích češtiny k přechylování příjmení i k jeho právní regulaci, již potvrdila i analýza webových diskusí v této studii.

Nabízí se otázka, je-li třeba zkoumat, zda si většina mluvčích přeje liberalizaci, nebo zachování regulace ženských příjmení, anebo zda lze spíše předpokládat, že by liberalizace splnila potřeby dotčených mluvčích, protože by jim dala možnost svobodné volby preferované podoby vlastního příjmení. Přiklonit se k druhé možnosti by znamenalo opomenout, že jméno není čistě privátní záležitost, protože jej při komunikaci používá nejen jeho nositel(ka), ale i jiní mluvčí. Právo účastnit se managementu přechylování příjmení – tedy i hodnotit jeho regulaci – by tak měli mít všichni mluvčí češtiny, nejen ti, kteří se rozhodují mezi přechýlenou a nepřechýlenou podobou vlastního příjmení nebo příjmení své dcery. Z hlediska TJM by proto bylo třeba vedle analýzy argumentace pro jednotlivé postoje provést i reprezentativní průzkum toho, zda si většina mluvčích přeje liberalizaci, nebo zachování regulace přechylování v matričních zápisech.

SEZNAM ANALYZOVANÝCH DISKUSÍ

Aktuálně.cz – diskuse k článku „Paní Novák neplatí. Přechylovat se musí, řekl Senát“. 1. 2. 2013. Dostupné online na adrese: <<http://aktualne.centrum.cz/domaci/zivot-v-cesku/clanek.phtml?id=770224>>. Cit. 15. 8. 2013.

- Idnes.cz** – diskuse k článku „Žádná paní Novák. Senát Českám zatřhl příjmení v mužském tvaru“. 31. 1. 2013. Dostupné online na adrese: <http://zpravy.idnes.cz/prechylovani-zenskych-prijmeni-daj-/domaci.aspx?c=A130131_211251_domaci_brm>. Cit. 15. 8. 2013.
- Ihned.cz** – diskuse k článku „Češky musejí nadále přechylovat. Senát odmítl ženská příjmení v mužském tvaru“. 1. 2. 2013. Dostupné online na adrese: <<http://zpravy.ihned.cz/cesko/c1-59233680-cesky-museji-prechylovat-sva-jmena>>. Cit. 15. 8. 2013.
- Lidovky.cz** – diskuse k článku „Senát nedovolí Českám užívat příjmení v mužském tvaru“. 31. 1. 2013. Dostupné online na adrese: <http://www.lidovky.cz/senat-odmitl-dat-ceskam-pravo-uzivat-prijmeni-v-muzskem-tvaru-pbj-/zpravy-domov.aspx?c=A130131_212239_in_domov_vsv>. Cit. 15. 8. 2013.
- OnaDnes.cz** – diskuse k článku „Jmenují se Emma Smetana, či Petra Svoboda. Proč to té češtině dělají?“. 12. 9. 2013. Dostupné online na adrese: <http://ona.idnes.cz/prechylovani-prijmeni-0bl-/styl.aspx?c=A130909_121451_styl_jup>. Cit. 16. 9. 2013.
- Tyden.cz** – diskuse k článku „Senát zatřhl Českám právo užívat příjmení v mužském tvaru“. 1. 2. 2013. Dostupné online na adrese: <http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/senat-zatrhl-ceskam-pravo-uzivat-prijmeni-v-muzskem-tvaru_260040_diskuze.html>. Cit. 15. 8. 2013.

LITERATURA

- DOVALIL, V. (2012): Equality of languages as an ideology in the European political and legal discourse. In: *Media Komyunikeshon kenkyu / Media and Communication Studies*, 63. Sapporo: Hokkaido University, Research Faculty of Media and Communication, s. 23–49.
- DOVALIL, V. (2013): Jazykové právo – konceptuální perspektivy a metodologie jeho zkoumání. In: H. Gladkova – K. Vačková (eds.), *Jazykové právo a slovanské jazyky*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 13–30.
- GLADKOVA, H. – VAČKOVA, K. (eds.) (2013): *Jazykové právo a slovanské jazyky*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- HAVRÁNEK, B. (ed.) (1960–1971): *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Nakladatelství ČSAV / Academia.
- HOMOLÁČ, J. (2009): *Internetové diskuse o cikánech a Romech*. Praha: Karolinum.
- HOMOLÁČ, J. (2013): Nad knihou o jazykovém managementu v kontaktoých situacích. *Slovo a slovesnost*, 74, s. 55–66.
- Internetová jazyková příručka*. Praha: ÚJČ AV ČR, v. v. i., 2008–2014. Dostupné online na adrese: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/>>.
- JERNUDD, B. H. – NEUSTUPNÝ, J. V. (1987): Language planning: For whom? In: L. Laforge (ed.), *Proceedings of the International Colloquium on Language Planning*. Québec: Presses de l'Université Laval, s. 69–84.
- KIENPOINTNER, M. (1992): *Alltagslogik: Struktur und Funktion von Argumentationsmustern*. Stuttgart-Bad Cannstatt: frommann-holzboog.
- KNAPPOVÁ, M. (2008): *Naše a cizí příjmení v současné češtině*. 2. vydání. Liberec: AZ KORT.
- KOPPERSCHMIDT, J. (1989): *Methodik der Argumentationsanalyse*. Stuttgart-Bad Cannstatt: frommann-holzboog.
- KROSKRITY, P. V. (2004): Language ideologies. In: A. Duranti (ed.), *A Companion to Linguistic Anthropology*. Malden – Oxford – Carlton: Blackwell, s. 498–517.
- MIZAZAKI, S. (2001): Theoretical framework for communicative adjustment in language acquisition. *Journal of Asian Pacific Communication*, 11 (1), s. 39–60.
- NEKVAPIL, J. (2009): The integrative potential of Language Management Theory. In: J. Nekvapil – T. Sherman (eds.), *Language Management in Contact Situations: Perspectives from Three Continents*. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien: Peter Lang, s. 1–11.
- NEKVAPIL, J. (2010): O historii, teorii a modelech jazykového plánování. *Slovo a slovesnost*, 71, s. 53–73.

- NEKVAPIL, J. (2012a): From language planning to language management: J. V. Neustupný's heritage. In: *Media Komyunikeshon kenkyu / Media and Communication Studies*, 63. Sapporo: Hokkaido University, Research Faculty of Media and Communication, s. 5–21.
- NEKVAPIL, J. (2012b): Some thoughts on “noting” in Language Management Theory and beyond. *Journal of Asian Pacific Communication*, 22 (2), s. 160–173.
- NEKVAPIL, J. – SHERMAN, T. (2013): Language ideologies and linguistic practices: The case of multinational companies in Central Europe. In: E. Barát – P. Studer – J. Nekvapil (eds.), *Ideological Conceptualizations of Language: Discourses of Linguistic Diversity*. Frankfurt am Main – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Warszawa – Wien: Peter Lang, s. 85–117.
- NEUSTUPNÝ, J. V. (2002): Sociolingvistika a jazykový management. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 38, s. 429–442.
- NEUSTUPNÝ, J. V. – NEKVAPIL, J. (2003): Language management in the Czech Republic. *Current Issues in Language Planning*, 4 (3–4), s. 181–366.
- SHERMAN, T. (2009): Managing hegemony: Native English speakers in the Czech Republic. In: J. Nekvapil – T. Sherman (eds.), *Language Management in Contact Situations: Perspectives from Three Continents*. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien: Peter Lang, s. 75–96.
- SILVERSTEIN, M. (1979): Language structure and linguistic ideology. In: P. Clyne – W. Hanks – C. Hofbauer (eds.), *The Elements*. Chicago: Chicago Linguistic Society, s. 193–248.

ZUSAMMENFASSUNG

Movierung der Familiennamen im Tschechischen als ein Fall des Sprachmanagements

Das Ziel der vorliegenden Studie ist es, das organisierte und einfache Management der Movierung von Familiennamen im Tschechischen auf der Basis der Theorie des Sprachmanagements (TSM) zu analysieren. Zwei Aspekte des Problems lösen Kontroversen aus: 1) die Verwendung der nicht-movierten Familiennamen durch einige tschechische Frauen; 2) die Rechtsregelung der Verwendung von Familiennamen, die es Frauen nur unter bestimmten Bedingungen ermöglicht, nicht-movierte Familiennamen eintragen zu lassen. Auf der Makroebene werden die Aktivitäten der linguistischen Institutionen, Standesämter und Gesetzgeber analysiert, mit Schwerpunkt auf einem Gesetzentwurf über Personenstandsregister, Namen und Familiennamen, vorgelegt durch eine Gruppe von Senatoren, der eine Liberalisierung der weiblichen Familiennamen zur Folge hätte. Der Entwurf wurde schließlich im tschechischen Senat abgelehnt. Auf der Mikroebene werden Online-Diskussionen über weibliche Familiennamen und über zusammenhängende rechtliche Aspekte untersucht, mit Fokus auf Beachtung (*noting*) und Bewertung (*evaluation*) der Diskutanten. Verschiedene Standpunkte, Argumentationen und Sprachideologien, die den verwendeten Argumenten zugrunde liegen, werden präsentiert. Es werden auch einige theoretische Probleme der TSM diskutiert wie die Zusammenarbeit der einzelnen Teilnehmer während eines Sprachmanagement-Aktes, verschiedene Formen der Beachtung oder die Herangehensweise der TSM an legislative Prozesse.

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
Letenská 4, 118 51 Praha 1
<kopecky@ujc.cas.cz>